

ter bi bili vrhutega izpostavljeni raznim obolenjem. Mnogo otrok bi ob zimskem času opoldne ostajalo brez hrane v šoli, čakaje popoldanskega pouka. Izkratka: na taki ogromni šoli bi se udomačile vse tiste neprilike, s katerimi se borimo zdaj na mestni dekliški osemrazrednici pri Sv. Jakobu, ki je začasno postavljena daleč vun iz svojega šolskega okoliša.

In kje naj najde šolsko oblastvo nadučitelja, ki bi, kakor je njegova dolžnost, učil na teden po 20—27 ur, poleg tega pa na taki ogromni šoli še oskrboval vse raznovrstne vodstvene posle, nadzoroval pouk in vzgojo, skrbel za disciplino, opravljal pisarniške posle in raznim strankam dajal pojasnila?

Po mnenju podpisanega poročevalca je zatorej nameravani podaljšek šolskega poslopja v Pristavskih ulicah jako nesrečna in z ozirom na obstoječa zakonita določila naravnost neizvršna misel.

(Konec prih.)

Kulturne slike s Kranjskega.

Spisal Jos. Ciperle.

(Dalje.)

33. Kranjsko šolstvo v luteranski dobi.

Z luteranstvom pričelo se je živahnejše gibanje na polji pedagogike in šolstva na Kranjskem. Velike zasluge za to ima prvak novoslovenskih pisateljev Primož Trubar, rojen v Raščici pri Turjaku 1508 in umrl 1586 v Deringu na Nemškem. Bil je mož gorč oznanjevalec lutrove vere. Spoznal je, da more vplivati na narod le z narodnim jezikom; začel se je pri svojih delih prav pridno posluževati slovenščine. Njemu se imamo zahvaliti Slovenci, da se je zanemarjena slovenščina zopet začela pisati v šestnajstem stoletju. Prvi knjigi, koji je dal on med svet, sta bili pedagoški, in sicer je naslov prvi: „Anu kratku podučene, s katerim vsak človek more v nebu priti“, in drugi: „Ane bukvice, iz tih se ti mladi inu preprosti Slovenci mogo lahko v kratkem času brati naučiti.“ Oboje so bile natisnjene v Tübingu na Virtemberskem leta 1550. z izmišljenim podpisom: „Sybenburgen, durch Jernei Skurianic.“

Lutrova vera se je širila res hitro po naši deželi, z njo razcvitalo se je pa tudi šolstvo po Kranjskih tleh. Toda žalibog, za naš narod tudi to šolstvo ni imelo dosti pomena, zakaj tudi po šolah, ustanovljenih po luteranih, ni imela slovenščina nikacega prostora. Učencem teh šol je bilo še celo strogo prepovedano, občevati med seboj v slovenskem jeziku. Prvo svojo šolo so zasnovali luterani l. 1563. v Ljubljani. Bila je to gimnazija, koje prvi ravnatelj je bil Lenart Budina, ki je že od l. 1531. učiteljeval v Ljubljani.

L. 1566. prevzame vodstvo te šole naš imenitni rojak Adam Bohorič, rojen na Dolenjskem, ki je pa študiral na Nemškem pod slavnim Melanhtonom. Sotrudnikom njegovim izvoljen je bil pa Janez Gebhard. Na prošnjo Kranjskih stanov spiše Bohorič 1584 prvo slovensko slovnico v latinskem jeziku z naslovom: „Arcticae horulae succisive de Latino-Carniolana literatura ad latinae linguae analogicam accommodata, unde Moscoviticae, Rutenicae, Poloni-

cae, Boemicae et Lusaticae linguae cum Dalmatica et Croatica cognatio facile deprehenditur.“

S tem delom je pa tudi ustanovil — kar je posebno važno — nov slovenski črkopis, ki se je rabil do najnovjših časov, in ki se imenuje tudi po njem „bohoričica“. Zraven tega je bil pa Bohorič tudi veščak v glasbi ter je mnogo deloval za povzdigo cerkvenega petja in godbe. Šolski voditelj je bil do leta 1582.

Tega leta prišlo je vodstvo lutrovskega gimnazija v roke nekega Nemca Nikodema Frišlina iz Tübinga. Tudi ta je bil izvrsten jezikoslovec in je spisal v Ljubljani dve jezikoslovni knjigi in sicer: „Strigilis grammatica“ in „Quaestiones grammaticae“. A leta 1584. ostavil je že službo v Ljubljani.

Za Frišlinom je prišel za vodjo na to šolo Jakob Pentelius, in za njim Engelbert Engel, kojega so pa morali ostaviti stanovi Kranjski vsled pritiska tedanjega škofa Hrena 18. vel. srpana 1598. S tem je bil pa tudi konec lutrovske gimnazije v Ljubljani.

Poleg te latinske šole v Ljubljani so imeli tudi v Kranji od pomladi 1574 do pomladi 1575 tak zavod. Poučeval je na njem tamošnji nemški učitelj Janez Dachs. — Ljubljana je pa imela v isti dobi poleg gimnazije še tri nemške šole; isto tako so imela po eno mesta: Črnomelj, Idrija, Kamnik, Kranj, Krško, Metlika in Žužemperk. Izmed kmečkih občin je imela pa le ena in sicer Bled svojo šolo, koja je pa tudi zapala, ko je bil vničen protestantizem na Kranjskem.

34. Jezuitska doba.

Ko so bili izgnani ali spreobrnjeni luterani na Kranjskem, prišli so jezuiti ter prevzeli takoj pouk in vzgojo mladine. To se je zgodilo leta 1597. Ti so ustanovili pri sv. Jakobu v Ljubljani s časom dve šoli: tako imenovano nižjo šolo in gimnazijo, koja so vodili tudi do leta 1775., v kojem letu so morali zapustiti Kranjsko deželo. Na slovenščino se tudi ti moške niso ozirali; njih šoli sta bili nemški in latinski. Ravno taki so bili tudi drugi učni zavodi po nekaterih mestih Kranjskih. Narod slovenski bil je v tej, kakor tudi v prejšnji dobi brez šol in brez pouka. Ne moremo se tedaj čuditi, da se je med narodom podivjanost in nevednost splošno udomačila; zakaj poplemeni se le oni narod, ki se izobražuje po dobrih šolah.

Tudi knjig slovenskih imamo jako malo iz te dobe. Kdo naj bi jih bil pa tudi čital, saj so bili skoro vsi tedanji Kranjci analfabeti. Podlaga vsakemu slovstvu so pred vsem dobre šole.

Izšlo je pa vendarle nekaj poučnih knjig. Ljubljanske stolne cerkve dekan dr. Miha Mikec je izdal 1615 „Ta mali katechismus ali krščanski nauk“; — l. 1618. je izšel „Catechismus Petra Canisia, tu je kristijanski nauk; skuz Janeza Čandika! — l. 1680. je izdelal Matija Kastelec, korar v Rudolfovem tako imenovano „Kranjsko besedišče“; pater Hipolit Novomeški pre naredil je Bohoričevo slovnico, ter jo izdal pod naslovom: „Grammatica latino-germanico-slavonica, ex pervetusto exemplari ad modernam loquendi methodum accomodata, a plurimis expurgata mendis, et germanicis aucta dictionibus, a quodam linguae slavicae amatore. Labaci, formis J. G. Mayr, inclytae prov. Carnioliae typogr. 1715; — in slednjič izdal je še Marko

Pohlin svojo „Kraynsko gramatiko“ l. 1768 in l. 1782. še „Tu malu besediše treh jezikov.“ — To je pa tudi skoro vse, kar se je spisalo v dveh stoletjih.

Važno iz te dobe je pa tudi to, da se je v Ljubljani otvoril prvi zavod, v kojem so se jele izobraževati ženske. Dne 2. mal. srpana l. 1703. so otvorile uršulinke svojo šolo, koja obstoji še dandanes. Do tedaj namreč poučevali so se po šolah edino le dečki. S tem pa tudi ni rečeno, da prej nobena Kranjica ni znala čitati in pisati. Kdor je bil kaj imovit, skrbel je za domač pouk svojih hčera, le hčere ubožnih starišev se niso učile ničesa. Tem pa tudi potem z uršulinskim zavodom ni bilo nič pomagano.

(Dalje prih.)

Književnost in umetnost.

Pole s podobami za šolo in dom. V zadnji številki smo naznanili, da je družba za razmnoževalno umetnost na Dunaju izdala ravnokar drugo serijo. Kolike važnosti so te podobe pri pouku, o tem smo govorili že lansko leto, ko je izšla prva serija. Isto velja tudi o drugi seriji, katere vsebina je ta-le:

26. Križarji. — 27. Romanski samostan. — 28. Cesar Maksimilijan I. — 29. Solina Vielička. — 30. Življenje kmetov v XII. stoletju. — 31. Življenje na cesti v XIV. stoletju. — 32. Turki oblegajo Dunaj (1683) [Prikopi. — Poljska pekarnica. — Kara Mustafa. — Arabec. — Beduinski šotor. — Janičar. — Čerkes. — Tatarji. — Albanez.] — 33. Hiša romanskega zloga. — 34. Sveti Severin. — 35. Obleganje mesta v XIV. stoletju. — 36. Goreči grm. (Podobe iz stare zaveze.) — 37. Obujenje Lazarjevo. (Podobe iz nove zaveze.) — 38. Trnjulčica (barvan). — 39. Germani. — 40. Visoko gorovje. — 41. Levi. 42. Donava do Ulma. — 43. Donava od Pasova do Greifensteina. — 44. Huni [Hunska palača. — Papež Leon I. in kralj Atila.] — 45. Viteški turnir. — 46. Drobница. — 47. Vinstvo. 48. Praga. — 49. Mestno življenje za tridesetletne vojske. — 50. Iz mesta za tridesetletne vojske.

Table 26. do 35., 39., 40., 42. do 45. in 48. do 50. imajo besedilo na zadnji strani. „Pole s podobami za šolo in dom“ se dobivajo v vseh ljubljanskih knjigotržnicah po 1'60 gld. serija. Priporočamo jih kar najtopleje.

Naši dopisi.

Z Goriškega. Učiteljstvo se giblje na vsi črti v do-sego primernega gmotnega stanja. Posebno živahno je letošnje gibanje na Goriškem in v Istri. Nasledek shoda v Trstu in Gorici je bila deputacija na Dunaj, kjer je dne 6. m. mes. izročila spomenico ministrskemu predsedniku, grofu Thunu in naučnemu ministru, grofu Bylandt-Rheitu ter finančnemu ministru. Prva dva sta sprejela odposlanstvo pod vodstvom dr. Gregorčiča kaj uljudno ter sta poudarjala važnost učiteljskega stanu in zagotavljala, da bodeta spomenico natančno proučila ter potrebno ukrenila, da se bo po mogočnosti ugodilo opravičenim prošnjam za potrebno izboljšanje. Finančnemu ministru ni bilo mogoče izročiti spomenice, zato se je izročila njegovemu tajniku, kateri je obljubil, da jo izroči na dotično mesto. Spomenico za Goriško-Gradiščansko in Istro so podpisali, kakor znano gg. Anton Kosovel, Peter Medvešček, Andr. Vrtovec, Jožef Valentič in Jakob Jakac. Lahi je niso podpisali, ker niso bili v to posebe pooblašeni posebno glede deželne šolskega zaloga za Goriško-Gradiščansko, proti kateremu so se postavili v boj laški poslanci. Dne 7. m. m. se je izročila druga spomenica zgoraj imenovanim ministrom; v deputaciji so bile zastopane dežele: Bukovina, Primorska in Dalmacija; veljala je pa za že imenovane

dežele in za Tirolsko. To spomenico je bilo sklenilo odposlanstvo istih dežel, ki je zborovalo na Dunaju 5. m. m. V skupni organizaciji avstrijskih učiteljev doslej niso bile zastopane imenovane dežele (za Primorsko le Lahi ne); zdaj ima torej vlada v rokah spomenice vsega avstrijskega učiteljstva. Prošnje, došle od raznih strani, se strinjajo v zahtevi, da bi se § 55. drž. šol. zakona tako izpremenil, da bi jamčil učiteljem in učiteljicam dohodke nižjih razredov državnih uradnikov. Nemško-avstrijska učiteljska zveza je že izročila državnemu zboru enako spomenico; takisto so storile češka, slovenska in druge zveze, katerim so se pridružile tudi dežele, katerih zastopniki so zborovali na Dunaju 5. m. m. Upanje je, da bosta vlada kakor tudi državni zbor uvaževala skupne, upravičene zahteve vsega avstrijskega učiteljstva ter razmeram primerno izpremenila omenjeni § 55. drž. šol. zakona ter tako zagotovila primerno eksistenco stanu, o katerem se je izrazil grof Thun, da ga previsoko čišla. Četudi so razmere v državnem zboru avstrijskem zares žalostne, upamo vendar, da se najde večina učiteljstvu naklonjenih poslancev, katera ugotdi upravičenim našim zahtevam. — Doslej ni bilo še nobeno odposlanstvo učiteljstva sprejeto od Nj. Vel. cesarja; pri ministrstvu leži še vedno prošnja za avdijenco raznih zvez. Tudi odposlanstvo, zborujoče dne 5. m. m., je sklenilo, napraviti spomenico na cesarja ter poskušati vse mogoče poti, da pride na namenjeno mesto. Spomenico sestavi gradiščansko društvo. — Od drugih sklepov, katere je sprejelo odposlanstvo, naj omenjamo le onega, ki teži po zblizanju raznih narodnosti, posebno med češkim in nemškim učiteljstvom. Vsaka narodnost — ali tudi dežela — naj bi imela svojo zvezo učiteljskih društev, a te naj bi se združile v centralno avstrijsko zvezo. Poudarjalo se je, da je, kakor sedaj stoje razmere v Avstriji, jako težavno misliti na splošno zvezo; mogoče pa je tudi zdaj misliti na združenje v posameznih slučajih. Napetost vlada v Avstriji posebno med Nemci in Čehi; enako je med učiteljstvom teh dveh glavnih narodov. Sprožila se je misel, da bi zastopniki učiteljstva drugih narodnosti posredovali za slogo med Nemci in Čehi. V odbor, ki bi sprejel to nalogo, so se volili učitelji raznih dežel: Slovenci, Hrvati, Lahi itd. Zaveza sloven. učiteljskih društev se bode v prvi vrsti naprosila, da bode posredovala pri Čehih. Na tak način bi se dosegla solidarnost vsaj v najpotrebnejših zadevah, ki so življenske važnosti za učiteljstvo, šolstvo Avstrije in nje narodov.

Vestnik.

Cesarja Franca Jožefa I. jubilejska ustanova za učiteljske sirote na Kranjskem: Gosp. Ivan Bartelj, nadučitelj v Smartnem pri Litiji, 3 gld.

Učiteljski konvikt: G. Ivan Bartelj, nadučitelj v Smartnem pri Litiji, 3 gld.
Jakob Demnik, blagajnik.

Osebnosti. Okr. šolski nadzornik gospod profesor Levec in učitelj na obrtni strokovni šoli g. Jož. Vesel sta imenovana vladnima komisarjema za nadzorovanje obrtnih nadaljevalnih šol in sicer za dobo dveh let. — Suplent na mornarski nižji realki v Pulju gospod Jožef Žilih je imenovan glavnim učiteljem na učiteljski v Kopru.

† **Nadvojvodinja Marija Immaculata.** — Brzobjavka z Dunaja javlja, da je umrla njena cesarska in kraljeva visokost nadvojvodinja Marija Immaculata Klementina, vdova po pokojnem nadvojvodu Karlu Salvatorju Avstrijsko-Toskanskem. Visoka pokojnica je bila mati so-proge Njegove cesarske in kraljeve visokosti, nadvojvode Karla Stefana, nadvojvodinje Marije Terezije ter nadvojvode Frana Salvatorja, soproga hčere našega cesarja, nadvojvodinje Marije Valerije. Pokojna nadvojvodinja je bolehalo že dolgo let na bolezni v jetrih. Vrh tega si je bila pred leti zastrupila kri z neko črno nogovico, zбоk česar je morala prebiti več težkih operacij, preden so se